

Reviews and Anotations
Рецензии и анотации

100 ПОРТРЕТА ОТ КОПРИВЩЕНСКИЯ ПАНТЕОН

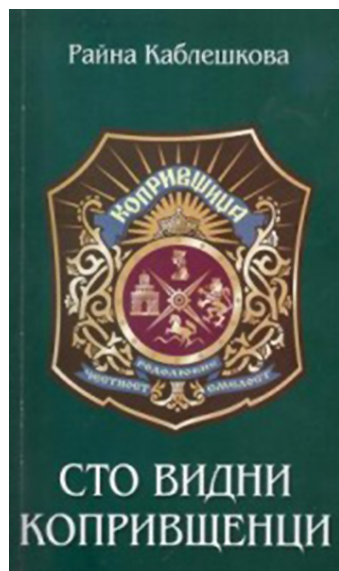
Каблешкова, Р. (2014). *Сто видни копривщеници*.
София: „Симелпрес“, библиотека „Будилник“

Ганка Рупчева

„Боже мой, селце като кутийка...
– и такъв паплач от деятели и родолюбци.“⁽¹⁾

Райна Каблешкова е потомка на възрожденския род Каблешковци от Копривицица. Дипломиран историк и магистър по етнология, дълги години работи в музеите в Пазарджик, Копривицица и Пловдив. Член е на Съюза на независимите писатели в България. Позната е с поредица исторически изследвания за епохата на Българското възраждане.

По своя замисъл и предназначение книгата на Райна Каблешкова „Сто видни копривщеници“ е съвременно публично биографично-историческо четиво за сто видни личности от Копривицица през възрожденската, новата и най-нова историческа епоха. Книгата е поредното издание след първото²⁾, включващо имената на 51 видни копривщеници, и второто³⁾ – 26 други. Към тях авторката прибавя още 23 нови имена. Така в резултат на дългогодишната си изследователска и научна работа тя допълва и обогатява настоящото трето издание. То вече съдържа имената на 100 видни копривщеници, с приноса, който са внесли със своя живот и дейност не само в местната история на града, а и на много други градове и селища, както и в националната ни история – имена, някои от които по различни причини са забравени, непознати или недооценени в днешно време.

Всеобщо признато в българската историография е, че Копривщица е един от „духовните рудници“⁽⁴⁾ на Българското възраждане, където се е родила истинска плеяда от „деятели и родолюбци“⁽⁵⁾. Още повече че техните потомци и последователи и през следващите исторически времена са се множили. Това е причината и историко-биографичните очерци да обхващат повече от два века – от края на XVIII до началото на XXI в. Структурно са подредени в хронологичен ред според рождените дати и години на отделните личности. Този авторов подход при структурирането на книгата създава възможност всяка личност от 100-те видни копрившеници да бъде поставена според точното място и точното време на своя живот, като с конкретни факти и събития бъде разкрита нейната оригинална идентичност във всичките ѝ проявления – раждане, възпитание и образование, семейна и обществена среда, личностно, професионално и обществено развитие, в пряк досег с най-близки съвременници. Отличен познавач на историческото време, в което в хронологически план са подредени 100-те видни копрившеници, авторката постига завидна оригиналност в техните животоописания, умело вписвайки в тях личностния, професионалния и обществения принос, който всеки от тях внася в стопанския, политическия и културно-просветения живот на родния град и на България.

Основополагащо място в структурата на съдържанието заемат личностите от хайдушката и възрожденската епоха. В началото са разказите за войводите: Богдан, Дончо Ватах, Драгой и Добри – реални личности на копрившеници, народни закрилници от Средна гора до Странджа и Тракия, описани в легенди и в цитираните от авторката местни народни песни. Следват ги първите будители и крепители на българщината, копривщенските първенци – абаджии, бекликчии, джелепи и търговци, между които са дядо Тодор Мирчов, широко известните Чалъковци – братята Вълко и Стоян, главни събирачи на беклика в европейска Турция, дарители и строители на първите обществени училища, църкви и манастири не само в Копривщица и Пловдив, където се пренасят да живеят както техните семейства, така и немалко други копрившеници. Живо предадени от авторката са образите на първоучителите и просветни дейци: Христо Пулеков – един от първите съратници и заместник на Неофит Рилски в откритото през 1837 г. в Копривщица второ българско взаимно училище, известен като „копривщенския Неофит“, оценен в нашата най-нова историография като „популярна и авторитетна личност от копривщенското възрожденско общество“⁽⁶⁾; учителят възрожденец и общественик Найдено Геров, за когото тук ще отбележим само, че и той е ученик на Неофит Рилски, завършил Ришельовския лицей в Одеса, създател на първото българско класно училище в Копривщица през 1846 г. За него авторката пише, че учителстването му тук е епоха в просветното и книжовното развитие на селището. Допълнен с нови факти и обновен стилово е и очеркът от първото издание на авторката за Йоаким Груев – един от най-добрите ученици на Найдено Геров. Учител, негов

приемник и последовател в Копривщица и Пловдив, с огромен принос за развитието на образованието в Източна Румелия, на жизнения път и книжовната дейност на когото авторката посвещава своята най-нова монография⁷⁾.

Видни копривщенци са и дейците за църковно-национална независимост: братята хаджи Салчо Чомаков – бекликчия, търговец и покровител на българската просвета и книжнина в Пловдив, настоятел на Бачковския манастир, и д-р Стоян Чомаков – политик и дипломат, който отстоява българските интереси в борбата за църковна независимост и през 1871 г. председателства първия български народен църковен събор. Подпредседател на Временното правителство по време на Съединението, председател на V Обикновено народно събрание и министър на народното просвещение, определен от най-новата ни историография като крупна фигура от епохата на Възраждането.⁸⁾

Следващо място в хронологията на изложението заемат и животоописанията на участниците в националноосвободителното движение и в Априлското въстание (1876). Очерците за видни революционни дейци копривщенци: Любен Каравелов, Георги Бенковски, Тодор Каблешков и заместника на Левски – Атанас Узунов, син на баща и майка копривщенци, авторката поставя според годините на раждането им в общия хронологически ред на видните копривщенци и така откроява мястото и времето на техния живот и дейност сред най-близките по рождение техни съграждани. Между тях са участникът в Първата българска легия на Раковски и в четата на Панайот Хитов – Бойко Нешов; бекликчията и търговец Ненчо Ослеков – член на Военния революционен съвет по време на въстанието, собственикът на Ослековата къща, в която се шият дрехите на копривщенските въстаници, а днес един от знаковите копривщенски музеи; учителят Найдено Попстоянов – член на създадения от Г. Бенковски през 1876 г. копривщенски революционен комитет и негов представител на събранието в Оборище, съратник и верен сподвижник на Т. Каблешков до края на живота си; Цоко Будин – сподвижникът на Васил Левски и член на основания от него през 1870 г. в Копривщица революционен комитет, помощник на Т. Каблешков и участник в подготовката и избухването на въстанието; шестте копривщенски свещеници, участници във въстанието: поп Никола Белчов, поп Дончо Плачков, поп Илия Кацаров, поп Иван Ерчов, поп Стоян Стоянов (баща на Найдено Попстоянов) и поп Тодор Бенев; учителката Евлампия Векилова, избродирала знамето на копривщенския революционен комитет; лекарят на копривщенските въстаници Рашко Хаджистойчев; търговецът Патъо Млъчков – участник във Военния съвет и заточеник на о. Родос; общарят Петко Бояджиев – Кундурджията, член на двата революционни комитета, създадени от Левски и от Бенковски, пръв помощник и заместник на Т. Каблешков в подготовката на въстанието, оцелял и дочекал идването на руските войски в града; завършилият Робърт колеж съратник, укривател и продължител на делото на В. Левски, председател на Пловдивския револю-

ционен комитет Константин Доганов – заточеник в Диарбекир и снабдител на руската армия с храна през Руско-турската освободителна война (1877 – 1878); учителят Петър Жилков, посветил се на дейността на двата революционни комитета, създател и секретар на Военния революционен комитет в Копривщица и заточеник на о. Родос; видният копривщенски абаджия Георги Тиханек, гръмнал първата пушка на Априлското въстание; художниците Христо Коев – автор на рисунки и картини на важни епизоди на Априлската епопея, и Атанас (Танчо) Шабанов – член на комитета по подготовката и избухването на въстанието, изработил 12 четнически знамена от плат и нарисован червен лъв, стъпил със задните си крака върху полумесеца и строшеното турско знаме с надпис „Лъв български. Свобода или смърт“, едно от които – това под № 12 на Хвърковатата чета, неотдавна беше открито и 140 години до наши дни съхранявано от родолюбиви жители на село Черни Вит в Тетевенския Балкан, където Георги Бенковски намира своята гибел след поражението на Априлското въстание; народният учител и просветител Никола Беловежков – секретар на Военния революционен съвет, създател на копривщенска чета от 20 души по време на въстанието; търговците Рашко Радомиров – член на местния революционен комитет и десетник на чета от 20 души, и Тодор Карапетков – активен участник в подготовката и избухването на въстанието; генерал Константин Кесяков – завършил Константиновското военно училище в Петербург, командир на Първа опълченска дружина, участник в боевете при Стара Загора, Шейново, Шипка и връх Св. Никола.

Друг основен акцент в изложението е за видните копривщенци – строителите на младата българска държава от следосвободенската епоха, свидетелстващ за приемствеността в поколенията от възрожденската епоха, носители на идеята за освобождение и за изграждането на българската държава, между които са: министър-председателите на Княжеството Петко Каравелов, копривщенците по майчин род Иван Евстатиев Гешов – син на копривщенката Харитина Чалъкова, и Константин Стоилов – син на копривщенката Мария Моравенова; политикът, общественик, дипломат и министър на обществените сгради, пътищата и благоустройството в правителството на К. Стоилов – копривщенецът Михаил Маджаров, племенник на Георги Бенковски; участникът в Учредителното събрание и в подготовката на проекта за Търновската конституция, министър на външните работи и изповеданията в Княжество България – Георги Вълкович Чалъков, убит през 1892 г. като дипломатически агент в Истанбул; издателят книжар от предосвободенската и следосвободенската епоха Иван Говедаров; създателят на първата обща българска енциклопедия Лука Касъров; големият копривщенски благодетел хаджи Ненчо Палавеев – дарител на възстановяването на сградата на началното училище, изграждането на читалището и на мавзолея на Априлското въстание в Копривщица; изтъкнатият журналист и публицист, учен и педагог, дългогодишен

секретар на Българската академия на науките Иван Пеев Плачков; участниците в Балканската и Първата световна война генерал Димитър Кацаров – началник на артилерията в България, военният художник Михаил Лютов и генерал Пейо Старибратов – участник и в Отечествената война; книгоиздателят и книготърговец, „типичният копривщенец по дух и манталитет“ Тодор Чипев – пръв издател на „Под игото“ през 1894 г. и на почти цялото творчество на Иван Вазов; докторът на правните науки на Лвовския университет и дългогодишен кмет на Копривщица Христо Кесяков; племенникът на Любен и Петко Каравелови – Рашко Маджаров, завършил правни науки във Франция, министър на правосъдието, земеделието и железниците, започнал залесяването на околностите на Копривщица през 1907 г. и поставил началото на подбалканската железопътна линия до Копривщица, чиято мечта в началото на века Копривщица да стане курортен град и град музей, се сбъдна в нашето съвремие; академик Гаврил Кацаров (брат на ген. Димитър Кацаров), поставил основите на тракологията у нас, създател на специалността „Археология и класическа филология“ в Софийския университет и на Археологическия институт с музей при БАН; професорът архимандрит Евтимий Сапунджиев – богослов, завършил висше философско образование в университетите в Йена, Гьотинген и Берн, ректор на Пловдивската духовна семинария и професор в Богословския факултет на Софийския университет, един от основателите на първия копривщенски музей, редактор и издател на „Юбилеен сборник по миналото на Копривщица“ в два тома (1926, 1937); лесовъдът Данаил Кусев, който 24 години – от 1920 до 1945 г., ръководи залесяването на околностите на Копривщица; учителят и общественник Нейко Азманов.

Вярна на своя родов дълг, авторката за първи път включва в хронологичния ред на видните копрившеници в новата и най-новата епоха, като прави публично известни всичките видни представители на Каблешковия род – брата на Т. Каблешков – Стоян Каблешков, завършил в Цюрих висшето си образование по педагогика и философия, дългогодишен учител и председател на Съюза на учителите в България; братовчедите на Т. Каблешков – професор Антон Каблешков, завършил в Петербургския университет правни науки, участник в Съединението и в устройването на младото българско правосъдие, и неговите братя генералите Никола и Илия Каблешкови; политикът, общественник, публицист и писател Недко Каблешков, завършил правни и политически науки в Лвовския университет, Полша – дядото на нашата авторката.

Между видните копрившеници от най-ново време са писателите и поетите Стоян Загорчинов, Димчо Дебелянов, Николай Хрелков, Ана Каменова и Атанас Душков; Райна Кацарова-Кукудова (сестра на ген. Димитър Кацаров и на академик Гаврил Кацаров) – една от първите български фолклористки в Института по музикознание при БАН, член основател на Международния съвет за народна музика към ЮНЕСКО и инициатор на Първия национален

събор на народното творчество в Копривщица през 1965 г.; Петко Теофилов – дългогодишният директор и създател на музеите в Копривщица, поставил на научна основа системата за издирване, запазване и експониране на многобройните културно-исторически паметници на града музей.

Тук можем да отбележим, че посочените от нас имена не изчерпват напълно тези на всички 100 видни копрившеници, на които авторката е посветила своите очерци.

Самостоятелно място в изложението си Р. Каблешкова отделя на текста „Копривщенските опълченци“, в който тя за първи път уточнява имената и добавя кратки биографични данни за 102-ма копрившеници опълченци от десетте опълченски дружини, сражавали се в боевете при Стара Загора, Търново, Шипка и Шейново.

Изложението завършва с родови хроники за двата копрившениски рода – Беневия и Рашковия, с приложение, което включва родовото дърво на Беневия род, документи и снимков материал на двата рода, свидетелства за голямото значение, което авторката отделя на ролята и значението на рода в личностното и общественото развитие на миналото на Копривщица. Важно достойнство на книгата е, че всички очерци се придружават от фотоси на видните копрившеници, а в края на приложението – и на част от копрившенските опълченци. Тези фотоси би могло да поставят началото на портретна галерия с образи от фотографията и изобразителното изкуство на копрившенеца през различните исторически епохи.

Така чрез отделните биографично-исторически очерци, текста за копрившенците опълченци и родовите хроники на Беневия и Рашковия род Райна Каблешкова изгражда и извисява величав образ на копрившенеца, представител на различните социални слоеве от копрившенското възрожденско, следосвободенско и съвременно общество – абаджии, бекликчии, джелепи, търговци, лекари, учители, свещеници, просветители, книжовници, писатели и поети, художници, неподкупни безкористни благодетели и дарители, всички те носители на присъщите си качества честност, справедливост, нравственост, пиетет към просветеност, висока образованост, трудолюбие, на обич и отдаденост на род и роден край, на родина, родолюбци и народни будители и крепители на българщината, революционери, борци за национална и религиозна свобода, държавници, общественици и строители на новата българска държава, изградили и прославили се в много краища на България, в близки и далечни страни. В този смисъл, книгата е малка историко-биографична енциклопедия за 100-те видни копрившеници, за които авторката обновява историческото знание и паметта за всеки от тях. В своя къс биографичен очерк тя съхранява, подкрепя и потвърждава оригиналните черти на отделните личности с извори от песенния исторически фолклор, архиви, периодичен печат, с написаното и споменаваното от самите личности, с постигнатото от видни

изследователи и учени, за което можем да съдим от използваната литература в края на изданието.

Р. Каблешкова умее да изведе факти, случки и събития от общия ход на историческото време и да ги покаже и разкаже увлекателно, с което умело постига по-широко образователно-познавателно въздействие, поддържащо историческата памет за личности и събития. Книгата е извор на историческо познание за личности, свързани с дати и събития, умело подбрани, показани, оценени и поставени на точното историческо място, в точното историческо време, и така определя реалния принос и значимост на всяка отделна личност. И макар че приоритетно внимание се отделя на историческата събитийност от миналото на Копривщица през възрожденската и следосвободенската епоха, авторката откроява и някои най-значими събития в най-новата ѝ история, доскоро пренебрегвани в българската историография. Това придава достоверност, обективност и актуалност на историческия ѝ труд и на неговата съвременна публичност.

В заключение можем да кажем, че Р. Каблешкова и с тази най-нова своя книга се издига не само като задълбочен изследовател и познавач на стоте видни копривщеници, а и като професионален публичен историк и писател, който умело и достъпно животоописва техните личностни образи. Затова свидетелства и предговорът – „Книга за българщината“, в който писателят Георги Киров е написал, че книгата на Райна Каблешкова е „едно полезно и нужно за всеки българин четиво как да съхраним българщината у себе си“, и пак там пловдивският университетски преподавател д-р Тодор Радев твърди, че тази книга „не е краеведски биографичен обзор“, а „историографски паметник на значима копривщенска част на нашия национален елит“, книга, която е „зов към историческата памет“ и „четиво за всички днешни български поколения...“.

Духовната атмосфера, която авторката пресъздава и в която въвлича читателите, им въздейства позитивно, прави ги нравствено чисти, просветени, родолюбци, обществено дейни и достойни граждани на Копривщица и отечеството. Този исторически труд в къси разкази показва колко важно е за народностно-патриотичното възпитание да се преоткрива историческото минало, да се обновява и припомня чрез достъпен научно-публицистичен стил и изказ. В този смисъл, книгата за 100-те видни копривщеници на Р. Каблешкова би могло да се чете в ученическите исторически сбирки и кръжоци, на училищни тържества, а защо не да се ползва в уроците по родолюбие като учебно помагало и самите ученици да четат и преписват тези къси исторически биографии на свои любими видни копривщеници и сами да съчиняват есета за тях. Навярно в тази връзка в очерка за големия български възрожденец Найдено Герков авторката вписва от учителстването му в Копривщица един преинтересен факт: „За да подсили патриотичното възпитание на малките копривщенчета

и да ги приучи към четене, той съставя къси разкази със сюжети от народния бит и минало, стихотворения в духа на народните песни, които дава на децата да четат и преписват“ (Каблешкова, 2014: 32). В този смисъл, тя ни дава пример как и кога е започвало училищното възпитание на малките копривщенчета, немалко от които по-късно съзираме в описаните от нея личности на 100-те видни копривщенци.

В заключение, нека забележим, че Райна Каблешкова, наследила и приела като свои нравствените и родолюбиви ценности на Каблешковци, дълбоко житейски свързана с Копривщица, високо образована и изградена като професионален историк изследовател и писател, ни поднася едно любознателно биографично-историческо четиво, чието достойнство е уелото съчетание на обновено научното с популярно достъпното.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Стоянов, З. (2014). Записки по българските въстания. София, с. 762.
2. Каблешкова, Р. (1999). Видни копривщенци. Пловдив.
3. Каблешкова, Р. (2008). Видни копривщенци. Пловдив.
4. Унджиев, И. Хаджи Ненчо Д. Палавеев. УПр, XXIX, 1930, кн. 5, с. 756 – 662.
5. Стоянов, З. (2014). Записки по българските въстания. София, с. 762.
6. Желев, Й. (2014). „Копривщенският Неофит“. Принос към биографията на Христо Пулеков (1817 – 1889). В. Търново, с. 13.
7. Каблешкова, Р. (2012). Йоаким Груев. София.
8. Тодев, И. (2003). Д-р Чомаков (1819 – 1893) живот, дело и потомци. Т. 1 – 2. София.

A HUNDRED PORTRAITS FROM KOPRIVSHITITZA PANTHEON

Kableshkova, R. (2014). *Sto vidni koprivshentsi*.
Sofia: „Simelpres“, Biblioteka „Budilnik“

✉ Dr. Ganka Rupcheva, Assoc. Prof.